

ՔԱՂԱՔԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ

ՑԻՎԻԼԻԱՐՆԻԱՅԻ ԻՆԴԵՔՍԻ ՄՇԱԿՄԱՆ ՓՈՐՁ

ԱՇՈՏ ԱԼԵՔՍԱՆՅԱՆ

Ժամանակակից համաշխարհային, տարածաշրջանային և ներպետական հասարակական գործընթացները փոխակերպում են դեմոկրատական*, ոչ դեմոկրատական և հակադեմոկրատական քաղաքական համակարգերն ու վարչակարգերը: Արդի քաղաքական, տնտեսական, սոցիալական և մշակութային գործընթացների ազդեցությամբ ձևավորվում են ժամանակակից քաղաքացիավարական համակարգերի անվտանգության, կայունության, զարգացման, կառավարման, ինքնակառավարման, արդյունավետության, համարժեքության և այլ բաղադրիչները:

Համաշխարհային, տարածաշրջանային և ներպետական մակարդակներում քաղաքականության սուբյեկտներից պահանջվում են արդյունավետորեն մշակել և իրականացնել ռազմավարական զարգացման հայեցակարգեր՝ դիմակայելու ծառայած սպառնալիքները, ռիսկերն ու մարտահրավերները: Աշխարհաքաղաքական իրավիճակի արմատական տեղաշարժերը մշտապես վերափոխում են միջազգային կազմակերպությունների, պետությունների, հասարակությունների և քաղաքականության մյուս սուբյեկտների միջև համագործակցության, հակամարտության և մրցակցության եղանակները, ինչպես նաև դրանց գնահատման հասարակագիտական չափանիշները:

Ժամանակակից պայմաններում կիրառվում են ժողովրդավարական քաղաքական համակարգի և վարչակարգի, ինստիտուտների և գործընթացների, ժողովրդավարության մակարդակի, մշակույթի, արժեքների և այլ բաղկացուցիչ տարրերի չափման բազմաթիվ ինդեքսներ¹, որոնք հիմնվում են ժողովրդավարության ավանդական և ժամանակակից տեսությունների վրա՝ համեմատական վերլուծությունների

* «Դեմոկրատիա» հասկացությունն օգտագործվում է երկու իմաստով՝ ժողովրդավարություն և ժողովրդահիշխանություն:

¹ Ավելի մանրամասն տե՛ս **Dahl R.**, On Democracy. New Haven, CT, Yale University Press, 1998, **Diamond L., Morlino L.**, The Quality of Democracy. An Overview // Journal of Democracy, 2004, 15 (4), էջ 20-31, **Diamond L.**, The Spirit of Democracy: the struggle to build free societies throughout the world. New York: Holt Paperbacks, 2008, **Morlino L.**, Transitions to Democracy. What theory to grasp complexities? Working paper No. 6. LUISS academy, 2014, էջ 1-28, **Campbell D. F. J.**, The Basic Concept for the Democracy Ranking of the Quality of Democracy. Vienna: Democracy Ranking, 2008, էջ 10-17 և այլն:

միջոցով վարկանիշավորելով ժողովրդավարության կայացման, կառուցվածքային-գործառական և զարգացման միտումները²: Մասնավորապես տարածված են Տ. Վանհանենի ժողովրդավարության ինդեքսը³, «Հերիթեյջ» հիմնադրամի և «Ուոլ սթրիթ Ջորնլ»-ի տնտեսական ազատության ինդեքսը⁴, Համաշխարհային տնտեսական ֆորումի գլոբալ մրցունակության ինդեքսը⁵: Սակայն ժամանակակից պետությունների, ազգերի, մշակույթների և կրոնների միջև մրցակցության եղանակները, համաշխարհային մարտահրավերներին դիմակայելու տեխնոլոգիաները փոխակերպում են դեմոկրատիայի մասին պատկերացումները: Այս իմաստով ներկայումս զգացվում է նոր ինդեքսի մշակման անհրաժեշտություն, որը կհիմնվի դեմոկրատիայի որակի, արդյունավետության և համարժեքության վրա:

Դեմոկրատիայի ցիվիլիզարիսիկ մակարդակի չափման տեսանկյունից առանցքային նշանակություն ունեն մարդու իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության, հանրային քաղաքացիակենտրոն իշխանության և *հասարակարար կառավարման*^{**}, անվտանգության, քաղաքակիրթ մրցակցության, ներկայացվածության և վերահսկողության ընթացակարգերը: Հաշվի առնելով ցիվիլիզարիսիայի ինդեքսի մշակման և կիրառման առանձնահատկությունները՝ դիտարկենք երկրների ժողովրդավարության մակարդակի տարեկան վարկանիշավորման և չափման մի շարք ինդեքսներ, որոնցում առանցքային նշանակություն ունեն մարդու քաղաքական, տնտեսական, սոցիալական և մշակութային իրավունքներն ու ազատությունները՝ ըստ այդմ գույքահեռներ անցկացնելով վարկանիշների համեմատական վերլուծություններում Հայաստանի և հետխորհրդային մյուս երկրների գնահատման արդյունքների միջև:

² Այդ մասին տե՛ս **Lijphart A.**, Patterns of Democracy: Government Forms and Performance in Thirty-Six Countries. New Haven: Yale University Press, 2012, **Diamond L.**, Developing Democracy: toward consolidation. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1999, էջ 24-63, **Diamond L.**, Facing up to the democratic recession // Journal of Democracy, vol. 26, № 1 (January), 2015, էջ 141-155, **Morlino L., Carli L. G.**, How to assess a democracy. What alternatives? Moscow: HSE Publ. House, 2014 և ուրիշներ:

³ Այդ մասին տե՛ս **Vanhanen T.**, Prospects of Democracy: A study of 172 countries. L., N.Y.: Routledge, 1997, էջ 10-42, **Vanhanen T.**, A New Dataset for Measuring Democracy, 1810-1998 // Journal of Peace Research, vol. 37, No. 2, 2000, էջ 251-265,

⁴ Այդ մասին տե՛ս «The Heritage Foundation and The Wall Street Journal: The Index of Economic Freedom» // <http://www.heritage.org/index/about> (վերջին մուտքը՝ 24.04.2016թ.):

⁵ Այդ մասին տե՛ս «The World Economic Forum: The Global Competitiveness Report 2015-2016» // <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2015-2016> (վերջին մուտքը՝ 29.04.2016թ.):

^{**} «Մատթեոս Ջուրայեցին, տարբերակելով կառավարման երկու ձև՝ «բռնակալական» և «հասարակարար», նշում է, որ բիրտ ուժի վրա հիմնված կառավարումը մարդկանց բաժանում է իրարից, ստեղծում ատելության ու սարսափի մթնոլորտ, իսկ «հասարակարար», ընդհանուր կամ ժողովրդավարական կառավարումը մերձեցնում է մարդկանց, նրանց մեջ արթնացնում կարեկցանքի, սիրո ու գթասրտության զգացումներ» (**Ս. Ջաքարյան**, Սոցիալական համերաշխության հարցը XIII-XV դարերի հայ փիլիսոփայության մեջ // Հայագիտության հարցեր, հանդես, 3 (6), 2015, էջ 136):

«The Economist Intelligence Unit»-ի (EIU) ժողովրդավարության ինդեքսը (ԺԻ)⁶ հիմնված է հինգ բաղկացուցիչ տարրերի վրա, որոնք են՝ *ընտրական գործընթացը և բազմակարծությունը, քաղաքացիական ազատությունները, կառավարության գործունեությունը, քաղաքական մասնակցությունը և քաղաքական մշակույթը*: Ըստ EIU-ի ԺԻ-ի գնահատման մեթոդաբանության՝ վարչակարգերը դասակարգված են «լիարժեք ժողովրդավարություններ» (Full democracies), «թերի ժողովրդավարություններ» (Flawed democracies), «հիբրիդային ռեժիմներ» (Hybrid regimes) և «ավտորիտար ռեժիմներ» (Authoritarian regimes)⁷: EIU-ի ԺԻ-ի տվյալներով Հայաստանը համարվել է «հիբրիդային ռեժիմ»՝ 167 երկրների շարքում 2006 թ. զբաղեցնելով 110-րդ, 2008 թ.՝ 113-րդ, 2010 թ.՝ 109-րդ, 2011 թ.՝ 111-րդ, 2012 թ.՝ 114-րդ, 2013 թ.՝ 116-րդ, 2014 թ.՝ 113-րդ, 2015 թ.՝ 116-րդ տեղերը⁸: 2011-2015 թթ. հետխորհրդային երկրների շարքում «հիբրիդային ռեժիմ» ունեն նաև Վրաստանը, Ուկրաինան և Ղրղզստանը: 2011-2015 թթ. Բալթյան երեք հանրապետությունները և Մոլդովան համարվել են «թերի ժողովրդավարություններ», իսկ հետխորհրդային մյուս երկրները՝ ավտորիտար ռեժիմներ⁹:

«Ազատության տուն» կազմակերպության «Ազատությունը աշխարհում» ինդեքսի միավորների հաշվարկումը հիմնված է «քաղաքական իրավունքների» և «քաղաքացիական ազատությունների» գնահատման վրա¹⁰: Ըստ այդ մեթոդաբանության՝ «քաղաքական իրավունքները» բաղկացած են երեք ենթաինդեքսներից (*ընտրական գործընթաց, քաղաքական բազմակարծություն և մասնակցություն, կառավարության գործունեություն*), իսկ «քաղաքացիական ազատությունները»՝ չորս ենթաինդեքսներից (*արտահայտման և համոզմունքների ազատություն, միավորումների և կազմակերպությունների իրավունք*-

⁶ Տե՛ս **Kekic L.**, The Economist Intelligence Unit's index of democracy // http://www.economist.com/media/pdf/democracy_index_2007_v3.pdf (վերջին մուտքը՝ 20.04.2016թ.):

⁷ Տե՛ս նույն տեղը:

⁸ Տե՛ս **Kekic L.**, նշվ. աշխ., էջ 4, The Economist Intelligence Unit's Index of Democracy 2008. The Economist Intelligence Unit Limited, 2008, էջ 7, Democracy index 2010. Democracy in retreat: A report from the Economist Intelligence Unit. The Economist Intelligence Unit Limited, 2010, էջ 6, Democracy index 2011. Democracy under stress: A report from the Economist Intelligence Unit. The Economist Intelligence Unit Limited, 2011, էջ 7, Democracy index 2012. Democracy at a standstill: A report from the Economist Intelligence Unit. The Economist Intelligence Unit Limited, 2013, էջ 6, Democracy index 2013. Democracy in limbo: A report from the Economist Intelligence Unit. The Economist Intelligence Unit Limited, 2014, էջ 6, Democracy Index 2014. Democracy and its discontents: A report from the Economist Intelligence Unit. The Economist Intelligence Unit Limited, 2015, էջ 7, Democracy Index 2015. Democracy in an age of anxiety: A report from the Economist Intelligence Unit. The Economist Intelligence Unit Limited, 2016, էջ 5:

⁹ Տե՛ս «Democracy index 2011», էջ 3-8, «Democracy index 2012», էջ 3-8, «Democracy index 2013», էջ 3-8, «Democracy index 2014», էջ 4-8, «Democracy index 2015», էջ 4-8:

¹⁰ Տե՛ս Freedom House 2016. «About Freedom in the World: An annual study of political rights and civil liberties» // <https://freedomhouse.org/report-types/freedom-world> (վերջին մուտքը՝ 20.04.2016թ.):

ներ, օրենքի գերակայություն, անձնական ինքնուրույնություն և անհատական իրավունքներ)¹¹: Դրանց միավորների հանրագումարի համաձայն՝ Հայաստանը 1991-2015 թթ. համարվել է «մասնակի ազատ», Լեռնային Ղարաբաղը 2002-2015 թթ.՝ «մասնակի ազատ», իսկ Ադրբեջանը 2003-2015 թթ.՝ «ոչ ազատ» երկիր¹²:

«Ազատության տուն» կազմակերպության ժողովրդավարության ինդեքսը դիտարկված է «Ազգերը անցումային փուլում» զեկույցում, որի միավորները հաշվարկվում են հետևյալ 7 ենթաինդեքսների հիման վրա՝ 1) ընտրական գործընթաց, 2) քաղաքացիական հասարակություն, 3) ՋԼՄ-ների անկախություն, 4) ազգային ժողովրդավարական կառավարում, 5) տեղական ժողովրդավարական կառավարում, 6) դատական համակարգի անկախություն և 7) կոռուպցիա¹³: Դրանց ցուցանիշների հիման վրա երկրների քաղաքական վարչակազմերը դասակարգվում են՝ «համախմբված ժողովրդավարություն» («1.00-2.99» միավոր), «կիսահամախմբված ժողովրդավարություն» («3.0-3.99» միավոր), «անցումային կառավարություն կամ հիբրիդային վարչակարգ» («4.0-4.99» միավոր), «կիսահամախմբված ավտորիտար վարչակարգ» («5.0-5.99» միավոր), «համախմբված ավտորիտար վարչակարգ» («6.0-7.0» միավոր)¹⁴ (տե՛ս աղյուսակ 1): Համաձայն «Ազգերը անցումային փուլում» 1999-2016 թթ. զեկույցների համեմատական վերլուծության՝ Բալթյան երկրներն ունեն «համախմբված ժողովրդավարություններ», Ուկրաինան, Վրաստանը և Մոլդովան՝ «անցումային կառավարություն կամ հիբրիդային վարչակարգեր», Հայաստանը, Ռուսաստանը, Դրոլդստանը և Տաջիկստանը՝ «կիսահամախմբված ավտորիտար վարչակարգեր», իսկ մյուս երկրները՝ «համախմբված ավտորիտար վարչակարգեր» (տե՛ս աղյուսակ 1):

«Ազատության տուն» կազմակերպության «Մամուլի ազատություն» զեկույցում միավորների հաշվարկումը 1994-2001 թթ. կատարվում էր հետևյալ 4 գործոնների հիման վրա՝ 1) մամուլի գործունեության վրա ազդեցություն ունեցող օրենքներ և նորմատիվ ակտեր, 2) մամուլի գործունեության նկատմամբ քաղաքական ճնշումներ և վերա հսկողություն, 3) տնտեսական ազդեցություն, 4) մամուլի և լրագրողների դեմ բռնարարքներ¹⁵: Սկսած 2002 թ.-ից՝ «Մամուլի ազատություն» զեկույցում գնահատման մեթոդաբանությունը փոխվեց միավորելով 2-րդ և 4-րդ

¹¹ Sté u Freedom House 2016. «Methodology» // <https://www.freedomhouse.org/report-freedom-world-2015/methodology#.UuEq87Qo71I> (վերջին մուտքը՝ 20.04.2016թ.):

¹² Տե՛ս նույն տեղը:

¹³ Sté u Freedom House 2016. «Nations in Transit Methodology» // <https://freedomhouse.org/report/nations-transit-methodology> (վերջին մուտքը՝ 20.04.2016թ.), Freedom House 2016. «About Nations in Transit» // <https://freedomhouse.org/report-types/nations-transit> (վերջին մուտքը՝ 20.04.2016թ.):

¹⁴ Տե՛ս նույն տեղը:

¹⁵ Տե՛ս նույն տեղը:

1999-2016 թթ. հետխորհրդային երկրների ժողովրդավարության ինդեքսի միջինացված հանրագումարը և վարչակարգերի տիպաբանությունը¹⁶

Երկիր	Միջինացված հանրագումար	Վարչակարգը
<i>Էստոնիա</i>	2.00	<i>համախմբված ժողովրդավարություն</i>
<i>Լատվիա</i>	2.15	<i>համախմբված ժողովրդավարություն</i>
<i>Լիտվա</i>	2.26	<i>համախմբված ժողովրդավարություն</i>
<i>Ուկրաինա</i>	4.62	<i>անցումային կառավարություն կամ հիբրիդային</i>
<i>Վրաստան</i>	4.69	<i>անցումային կառավարություն կամ հիբրիդային</i>
<i>Մոլդովա</i>	4.90	<i>անցումային կառավարություն կամ հիբրիդային</i>
<i>Հայաստան</i>	5.16	<i>կիսահամախմբված ավտորիտար</i>
<i>Ռուսաստան</i>	5.69	<i>կիսահամախմբված ավտորիտար</i>
<i>Դրոշդաստան</i>	5.73	<i>կիսահամախմբված ավտորիտար</i>
<i>Տաջիկստան</i>	5.99	<i>կիսահամախմբված ավտորիտար</i>
<i>Ադրբեջան</i>	6.10	<i>համախմբված ավտորիտար</i>
<i>Ղազախստան</i>	6.26	<i>համախմբված ավտորիտար</i>
<i>Բելառուս</i>	6.56	<i>համախմբված ավտորիտար</i>
<i>Ուզբեկստան</i>	6.72	<i>համախմբված ավտորիտար</i>
<i>Թուրքմենստան</i>	6.89	<i>համախմբված ավտորիտար</i>

գործոնները¹⁷: Հաշվի առնելով մամուլի ազատության առանցքային նշանակությունը ժամանակակից հասարակությունների ժողովրդավարական առաջընթացում՝ «Մամուլի ազատության» զեկույցում գնահատման միավորների սանդղակը ձևավորվում է *իրավական («0-30» միավոր)*, *քաղաքական («0-40» միավոր)* և *տնտեսական («0-30» միավոր) միջավայրերից*¹⁸: Դրանց հիման վրա էլ, ըստ մամուլի կարգավիճակի, երկրները դասակարգվում են «ազատ» («0-30» միավոր), «մասամբ ազատ» («31-60» միավոր) և «ոչ ազատ» («61-100» միավոր): Համաձայն «Մամուլի ազատության» 1992-2016թթ. զեկույցների համեմատական վերլուծության՝ 1992-2001 թթ. ժամանակահատվածում Հայաստանը համարվել է «մասամբ ազատ», իսկ 2002-2015 թթ.՝ «ոչ ազատ» մամուլ ունեցող երկիր: Հետխորհրդային երկրների շարքում «ազատ» մամուլ ունեն միայն Էստոնիան, Լատվիան և Լիտվան, «մասամբ ազատ»՝ Վրաստանը, Մոլդովան և Ուկրաինան, իսկ «ոչ ազատ»՝ մյուս երկրները¹⁹:

¹⁶ Տվյալների աղբյուրը՝ «Ազատության տուն» կազմակերպության պաշտոնական կայք՝ <https://freedomhouse.org/reports> (վերջին մուտքը՝ 30.05.2016թ.):

¹⁷ Տե՛ս նույն տեղը:

¹⁸ Տե՛ս նույն տեղը:

¹⁹ Տե՛ս նույն տեղը:

Հաշվի առնելով ժամանակակից պայմաններում համացանցի աշխարհաքաղաքական նշանակությունը և կայացման միտումները «Ազատության տուն» կազմակերպությունը համեմատական վերլուծության է ենթարկում նաև համացանցի ազատության ցուցանիշները: «Համացանցի ազատության» զեկույցում միավորների հաշվարկումը կատարվում էր հետևյալ 3 գործոնների հիման վրա 1) *օգտվելու խոչընդոտներ* («0-25» միավոր), 2) *բովանդակության սահմանափակումներ* («0-35» միավոր), 3) *օգտատերերի իրավունքների խախտումներ* («0-40» միավոր)²⁰: «Համացանցի ազատության» զեկույցի գնահատման մեթոդաբանության համաձայն՝ Էստոնիան, Հայաստանը և Վրաստանն ունեցել են առաջընթաց համացանցի ազատության ոլորտում²¹ (տե՛ս աղյուսակ 2): Ընտրանքում ընդգրկված հետխորհրդային մյուս երկրներում պահպանվել է անբարենպաստ միջավայրը կամ էլ արձանագրվել է հետընթաց (տե՛ս աղյուսակ 2):

Աղյուսակ 2

Հետխորհրդային երկրների «համացանցի ազատության» ինդեքսը²²

Երկիր/տարի	2011	2012	2013	2014	2015
<i>Էստոնիա</i>	ազատ	ազատ	ազատ	ազատ	ազատ
<i>Հայաստան</i>	-	-	ազատ	ազատ	ազատ
<i>Վրաստան</i>	մասամբ ազատ	ազատ	ազատ	ազատ	ազատ
<i>Ուկրաինա</i>	-	ազատ	ազատ	մասամբ ազատ	մասամբ ազատ
<i>Ղրղզստան</i>	-	մասամբ ազատ	մասամբ ազատ	մասամբ ազատ	մասամբ ազատ
<i>Ադրբեջան</i>	մասամբ ազատ	մասամբ ազատ	մասամբ ազատ	մասամբ ազատ	մասամբ ազատ
<i>Ռուսաստան</i>	մասամբ ազատ	մասամբ ազատ	մասամբ ազատ	մասամբ ազատ	ոչ ազատ
<i>Ղազախստան</i>	մասամբ ազատ	մասամբ ազատ	մասամբ ազատ	մասամբ ազատ	ոչ ազատ
<i>Բելառուս</i>	ոչ ազատ	ոչ ազատ	ոչ ազատ	ոչ ազատ	ոչ ազատ
<i>Ուզբեկստան</i>	-	ոչ ազատ	ոչ ազատ	ոչ ազատ	ոչ ազատ

Ժողովրդավարության ինդեքսի գնահատման այլ ընթացակարգ է մշակված «Ժողովրդավարության բազմազանություն» (Varieties of Democracy (V-Dem))²³ մեթոդաբանության շրջանակներում: Հատկապես կարևորվել են ժողովրդավարության հետևյալ 7 սկզբունքները՝ *ընտրական (Electoral)*, *ազատական (Liberal)*, *մասնակցային (Participatory)*, *մե-*

²⁰ Տե՛ս նույն տեղը:

²¹ Տե՛ս նույն տեղը:

²² Տե՛ս նույն տեղը:

²³ Տե՛ս V-Dem 2016. “About V-Dem” // <https://v-dem.net/en/about> (վերջին մուտքը՝ 30.05.2016թ.):

ծամասնական (*Majoritarian*), համամասնական (*Consensual*), դելիբերատիվ (*Deliberative*), էգալիտար (*Egalitarian*)²⁴: «V-Dem»-ի մոդելում ընտրական ժողովրդավարության առանցքի շուրջ դիտարկվում են ժողովրդավարության մյուս 6 հատկանիշները: Ըստ այդ մոդելի ընտրական ժողովրդավարության ինդեքսի՝ Հարավային Կովկասի երկրների շարքում 1990-2003 թթ. առաջատարը Հայաստանն էր, իսկ 2004-2015 թթ.՝ Վրաստանը²⁵, իսկ դելիբերատիվ ժողովրդավարության ինդեքսով՝ 1990-1999 թթ. առաջատարը Հայաստանն էր, իսկ 2002-2015 թթ.՝ Վրաստանը: Համաձայն էգալիտար ժողովրդավարության ինդեքսի՝ 1990-2000 թթ. առաջատարը եղել է Հայաստանը, իսկ 2004-2015 թթ.՝ Վրաստանը: Լիբերալ ժողովրդավարության ինդեքսով՝ 1990-1997 թթ. առաջատարը եղել է Հայաստանը, իսկ 2002-2015 թթ.՝ Վրաստանը: Վերջապես մասնակցային ժողովրդավարության ինդեքսով՝ 1990-2003 թթ. առաջատարը եղել է Հայաստանը, իսկ 2004-2015 թթ.՝ Վրաստանը:

Հաշվի առնելով հասարակության քաղաքական համակարգում ժողովրդավարացման գործընթացում պետության առանձնահատուկ նշանակությունը՝ *Համաշխարհային բանկը* (*ՀԲ*) օգտագործում է «համաշխարհային կառավարման ինդիկատորները» (*ՀԿԻ*)²⁶: Դրանցում երկրների վարկանիշը և միավորների հաշվարկումը կատարվում են 6 ենթաինդեքսների միջոցով՝ «Ձայնի լսելիություն և հաշվետվողականություն» (*ՁԼՀ*), «Քաղաքական կայունություն և բռնության/ահաբեկչության բացակայություն» (*ՔԿԲ/ԱԲ*), «Կառավարման արդյունավետություն» (*ԿԱ*), «Կարգավորման որակ» (*ԿՈ*), «Օրենքի գերակայություն» (*ՕԳ*), «Կոռուպցիայի վերահսկում» (*ԿՎ*)²⁷: Աղյուսակ 3-ում ներկայացված է Հայաստանի և հետխորհրդային երկրների ՀԿԻ-ի միջինացված հանրագումարն ըստ 6 ենթաինդեքսների, որոնց համաձայն պետական կառավարման համակարգի ժողովրդավարացման և քաղաքացիական հասարակության կայացման ուղղությամբ Բալթայան երկրներն ունեն զգալի առաջընթաց (տե՛ս աղյուսակ 3): Հայաստանի համար, ի թիվս այլ հարցերի, շարունակում են հատկապես հրատապ մնալ հաշվետվողականության և կոռուպցիայի դեմ պայքարի հիմնախնդիրները (տե՛ս աղյուսակ 3): Ընդհանուր առմամբ Հայաստանի ՀԿԻ-ի ենթաինդեքսների ցուցանիշները համադրելի են Վրաստանի և Մոլդովայի համապատասխան ենթաինդեքսների ցուցանիշների հետ:

²⁴ Տե՛ս նույն տեղը:

²⁵ Տվյալների աղբյուրը՝ «Varieties of Democracy (V-Dem)» պաշտոնական կայք՝ <https://v-dem.net/en/analysis/CountryGraph/#current-selections> (վերջին մուտքը՝ 30.05.2016թ.):

²⁶ Տե՛ս «The Worldwide Governance Indicators (WGI) project» // <http://info.worldbank.org/governance/wgi/index.aspx#home> (վերջին մուտքը՝ 30.05.2016թ.):

²⁷ Այդ մասին տե՛ս **Kaufmann D., Kraay A. and Mastruzzi M.**, The Worldwide Governance Indicators: Methodology and Analytical Issues (September 2010). World Bank Policy Research Working Paper № 5430. Available at SSRN: <http://ssrn.com/abstract=1682130> (վերջին մուտքը՝ 30.05.2016թ.):

Աղյուսակ 3

1996-2014 թթ. ժամանակահատվածում հետխորհրդային երկրների «համաշխարհային կառավարման ինդեքստորների» (ՀԿԻ) միջինացված հանրագումարը²⁸

Երկիր	ՁԼՀ	ՔԿԲ/ԱԲ	ԿԱ	ԿՈ	ՕԳ	ԿՎ
<i>Էստոնիա</i>	82.00	68.62	79.39	90.23	79.23	77.61
<i>Լիտվա</i>	74.40	69.56	71.90	81.45	68.50	62.71
<i>Լատվիա</i>	70.54	63.44	70.67	79.50	67.64	58.85
<i>Վրաստան</i>	42.64	20.32	50.30	50.67	36.09	43.42
<i>Սոդոմվա</i>	41.07	38.40	31.02	44.90	40.72	29.85
<i>Ուկրաինա</i>	40.44	35.16	28.47	31.62	23.34	17.18
<i>Հայաստան</i>	29.71	40.45	47.57	55.73	41.02	33.21
<i>Ռուսաստան</i>	27.62	16.82	39.33	40.02	21.87	18.40
<i>Ղրղրգստան</i>	23.32	21.30	28.42	40.34	16.06	15.98
<i>Ղազախստան</i>	17.76	50.72	33.78	38.04	23.32	16.33
<i>Ադրբեջան</i>	15.06	23.98	24.62	31.57	22.84	12.24
<i>Տաջիկստան</i>	10.72	13.96	13.48	13.95	10.67	10.92
<i>Բելառուս</i>	8.15	51.94	18.00	9.07	15.86	29.69
<i>Ուզբեկստան</i>	2.49	17.53	17.12	3.97	9.31	11.79
<i>Թուրքմենստան</i>	2.25	50.53	6.12	2.43	6.06	7.62

Ժողովրդավարության և ժողովրդավարացման գործընթացների գնահատման այլ մոտեցում է ամրագրված *«Polity IV» ինդեքսում*, որի մեթոդաբանության համաձայն՝ քաղաքական վարչակարգերը դասակարգվում են «*ժողովրդավարությունների» (+6-ից մինչև +10 միավոր)*, «*ավտոկրատիաների» (-10-ից մինչև -6 միավոր)* և «*անոկրատիաների» (-5-ից մինչև +5 միավոր)*²⁹: «*Polity IV»* ինդեքսի համաձայն՝ 1991-2015 թթ. քաղաքական վարչակարգը Հայաստանում (սկսած 1998 թ.-ից), Ռուսաստանում (սկսած 2007 թ.-ից) և Ուկրաինայում (սկսած 2013 թ.-ից) համարվել է «անոկրատական»: Բայթյան երկրներում, Ուկրաինայում (1994-2013 թթ.), Վրաստանում (սկսած 2013թ.-ից), Ղրղրգստանում (սկսած 2013 թ.-ից) ժողովրդավարական, իսկ Ադրբեջանում, Բելառուսում, Ղազախստանում, Տաջիկստանում, Թուրքմենստանում և Ուզբեկստանում՝ ավտոկրատական³⁰:

²⁸ Տվյալների աղբյուրը՝ Համաշխարհային բանկի «The Worldwide Governance Indicators (WGI) project»-ի պաշտոնական կայք <http://info.worldbank.org/governance/wgi/index.aspx#home> (վերջին մուտքը՝ 30.05.2016թ.):

²⁹ Տվյալների աղբյուրը՝ «Center for Systemic Peace»-ի պաշտոնական կայքի՝ <http://www.systemicpeace.org/polity/polity4.htm> (վերջին մուտքը՝ 30.05.2016թ.):

³⁰ Տե՛ս նույն տեղը:

Կարևորելով հասարակական կյանքի ոլորտների ազդեցությունը ժողովրդավարության վրա՝ «*Democracy Ranking*» (DR)-ում ներառված են քաղաքական և ոչ քաղաքական (գենդերային, տնտեսական, գիտելիքի, առողջապահության, շրջակա միջավայրի) գործոններ³¹: DR-ի վարկանիշային գնահատման բանաձևում քաղաքականին հատկացված է 50 %, իսկ մյուս գործոններին՝ 10-ական %: DR-ի մոդելի համար կիրառվում է հետևյալ մոտեցումը. «*Ճողովրդավարության որակը*» հավասար է՝ «*քաղաքականության որակ*» գումարած «*հասարակության որակ*» (*Quality of Democracy = Quality of Politics + Quality of Society*)³²: DR-ի ենթահինդեքսների ցուցանիշների հանրագումարի համաձայն՝ 2000-2014 թթ. ժամանակահատվածում Հայաստանի, Ռուսաստանի և Ղրղզստանի ժողովրդավարության որակը գնահատված է «ցածր», Վրաստանի, Մոլդովայի և Ուկրաինայի ժողովրդավարության որակը՝ «միջին», իսկ Բալթյան երկրների ժողովրդավարության որակը՝ «բարձր»³³:

Ճողովրդավարության կայացման բազմագործոնային մեթոդաբանություն է առաջարկված նաև ժողովրդավարության մակարդակի ինդեքսի (ԺՄԻ) մոդելում, որի միջոցով երկրների վարկանիշային ուսումնասիրություններում ներառված են *քաղաքական, տնտեսական, սոցիալական, կրթական և առողջապահական գործոնները*³⁴: 2012-2013 թթ. ժամանակահատվածում ԺՄԻ-ի համեմատական միջերկրային վերլուծության համաձայն՝ հետխորհրդային 8 երկրների շարքում Հայաստանը զբաղեցրել է 4-րդ վարկանիշային տեղը³⁵:

Զարգացող և փոխակերպվող երկրների ժողովրդավարության և շուկայական տնտեսության անցման գործընթացները չափվում են *Բերթելսմանի փոխակերպման ինդեքսի (ԲՓԻ)* վարկանիշային հետազոտության մեթոդաբանությամբ³⁶: ԲՓԻ-ն գնահատում է զարգացող և փոխակերպվող երկրներում ժողովրդավարության և շուկայական տնտեսության կայացման գործընթացների ազդեցությունը սոցիալա-

³¹ Տվյալների աղբյուրը՝ Ճողովրդավարության վարկանիշավորման ընկերակցության (Democracy Ranking Association) պաշտոնական կայք <http://democracyranking.org/wordpress> (վերջին մուտքը՝ 30.05.2016թ.):

³² Տե՛ս **Campbell D. F. J.**, The Basic Concept for the Democracy Ranking of the Quality of Democracy. Vienna: Democracy Ranking, 2008, էջ 33-37:

³³ Տվյալների աղբյուրը՝ Ճողովրդավարության վարկանիշավորման ընկերակցության պաշտոնական կայք <http://democracyranking.org/wordpress/rank/democracy-ranking-2014>, http://democracyranking.org/ranking/2015/data/Scores_of_the_Democracy_Ranking_2015_letter.pdf (վերջին մուտքը՝ 30.05.2016թ.):

³⁴ Այդ մասին տե՛ս **Ա. Մ. Ալեքսանյան**, Ճողովրդավարության մակարդակի չափման մոդելը // Ճողովրդավարության մակարդակի ինդեքսի համեմատական վերլուծություն. Հայաստան, Վրաստան, Ադրբեջան, Ռուսաստան, Բելառուս, Ղազախստան, Ուկրաինա, Մոլդովա, Եր., 2015, էջ 13-28:

³⁵ Տե՛ս **Ա. Մ. Ալեքսանյան**, Ճողովրդավարության մակարդակի ինդեքսի համեմատական միջերկրային վերլուծություն // «21-րդ դար», թիվ 4 (62), 2015, էջ 141-142:

³⁶ Տվյալների աղբյուրն ըստ Բերթելսմանի հիմնադրամի փոխակերպման ինդեքսի պաշտոնական կայքի <http://www.bti-project.org/en/index> (վերջին մուտքը՝ 30.05.2016թ.):

կան փոփոխությունների վրա: ԲՓԻ-ի «կարգավիճակի ինդեքսը» (Status index) վարկանիշավորում է երկրներն ըստ ժողովրդավարության և շուկայական տնտեսության որակի, իսկ «կառավարման ինդեքսը» (Management index)՝ ըստ քաղաքական մենեջմենթի արդյունավետության³⁷: Ըստ ԲՓԻ-ի երկու ինդեքսների 2014-2016 թթ. վարկանիշային աստիճանակարգման՝ Հայաստանի ցուցանիշները մոտ են Վրաստանի, Մոլդովայի, Ուկրաինայի և Դրոնի ցուցանիշներին³⁸:

Ժողովրդավարության գնահատման ինդեքսներում առանցքային նշանակություն ունի ժողովրդավարության որակը, որը ենթադրում է *ընթացակարգերի որակ, կառուցվածքային-գործառական որակ և արդյունքների որակ*³⁹: Դրանք դրսևորվում են աշխարհի տարբեր երկրներում առկա ժողովրդավարության բազմաբնույթ մոդելներում: Ժողովրդավարության կայացման, գործառման և առաջընթացի որակական հատկանիշներով պայմանավորված՝ ժողովրդավարագետները ժողովրդավարությունները դասակարգել են՝ սահմանելով «որակով», «ցածր որակով» և «առանց որակի» մակարդակներ⁴⁰:

Հիմնվելով ժողովրդավարության մոտեցումների, ինդեքսների և վարկանիշային ուսումնասիրությունների վրա՝ դրանց որակական կողմերը համախմբելու համար առաջարկում ենք *ցիվիլիզարխիայի ինդեքսը*: Այն ներառում է հասարակական կյանքի 4 ոլորտների 9-ական գործոն՝ խարսխված մարդու⁴¹ քաղաքական, տնտեսական, սոցիալական և մշակութային իրավունքների ու ազատությունների պաշտպանության ընթացակարգերի վրա (տե՛ս գծապատկեր 1): Դրանք գոյություն ունեն և գործառում են մեկը մյուսով, որոնց հիմնարար սկզբունքները բխում են մեկը մյուսից, փոխապայմանավորում և փոխլրացնում են մեկը մյուսին՝ ներպետական, տարածաշրջանային և միջազգային մակարդակներում ապահովելով *անվտանգություն, մասն-*

³⁷ Տե՛ս նույն տեղը:

³⁸ Տե՛ս Bertelsmann Stiftung 2016. «Post-Soviet Eurasia» // <http://www.bti-project.org/en/reports/regional-reports/post-soviet-eurasia> (վերջին մուտքը՝ 30.05.2016թ.):

³⁹ Այդ մասին տե՛ս **Morlino L.**, Qualities of Democracy: How to Analyze Them. Florence: Istituto Italiano di Scienze Umane 2009, էջ 1-43:

⁴⁰ Այդ մասին տե՛ս **Nef J., Reiter B.**, The Democratic Challenge. Rethinking Democracy and Democratization. Palgrave Macmillan, 2009, էջ 33-52, **Held D.**, Models of Democracy. Stanford University Press, 1996, էջ 335-360, **Shapiro I.**, The State of Democratic Theory. Princeton University Press, 2003, էջ 10-34, **Przeworski A., Alvarez M. E., Cheibub J. A., Limongi F.**, Democracy and Development: Political Institutions and Well-Being in the World, 1950-1990. Cambridge University Press, 2000, էջ 216-265:

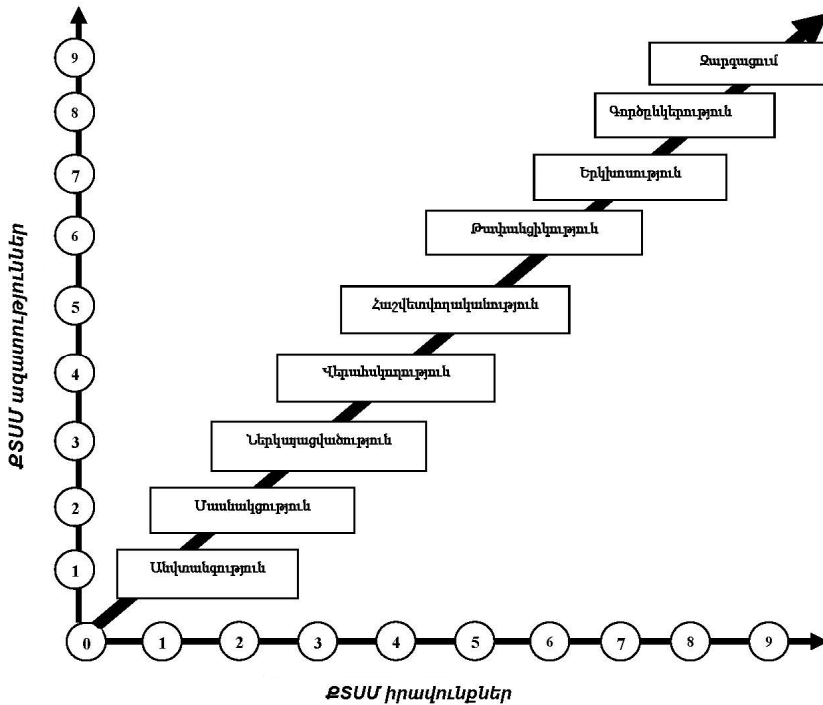
⁴¹ Այդ մասին տե՛ս **Alexander A. C., Welzel Ch.**, Measuring Effective Democracy. The Human Empowerment Approach // Comparative Politics (April), 2011, էջ 271-289, **O'Donnell G.**, Human Development, Human Rights, and Democracy, in: **O'Donnell G., Cullell J. V., Iazetta O. M.** (eds.), The Quality of Democracy. Theory and Applications. Notre Dame: University of Notre Dame Press, 2004, էջ 9-92, **Campbell D. F. J.**, նշվ. աշխ., էջ 40-41:

ակցություն, ներկայացվածություն, վերահսկողություն, հաշվետվողականություն, թափանցիկություն, երկխոսություն, գործընկերություն և զարգացում (տե՛ս գծապատկեր 1):

Գծապատկեր 1-ից երևում է, որ 4 ենթախնդրեսների 9 չափումները և 36 գործոնները ձևավորում են **ցիվիլիարխիայի առանցքը**, որն ապահովում է մարդու ՔՏՄՄ իրավունքների և ազատությունների միջև փոխլրացուցչությունը: **Ցիվիլիարխիայի առանցքից** շեղումները «ՔՏՄՄ ազատությունների» կամ դեպի «ՔՏՄՄ իրավունքների» ուղղությամբ իցույց են դնում ցիվիլիարխիայի կառուցվածքային-գործառական հիմնախնդիրները:

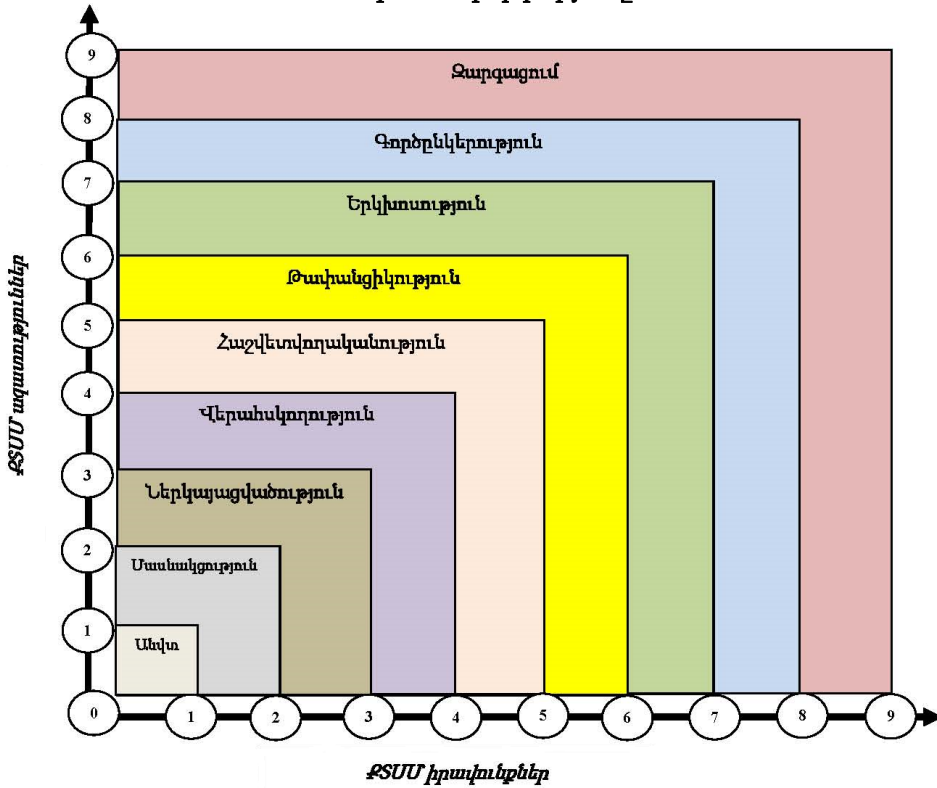
Գծապատկեր 1

Մարդու ՔՏՄՄ իրավունքների և ազատությունների ցիվիլիարխիկ առանցքը

Գծապատկեր 2-ից երևում է մարդու ՔՏՄՄ իրավունքների և ազատությունների միջև **ցիվիլիարխիկ աստիճանակարգությունը**, որը ցույց է տալիս ցիվիլիարխիայի մոդելում ներառված և դրա կայացմանը նպաստող ընթացակարգերը: Հետևաբար՝ բոլոր այն գործոնները, որոնք խոչընդոտում և սահմանափակում են մարդու ՔՏՄՄ իրավունքների և ազատությունների կայացումը՝ համարվում են ոչ ցիվիլիարխիկ և հակացիվիլիարխիկ:

Մարդու ՔՏՄՄ իրավունքների և ազատությունների ցիվիլիարխիվ աստիճանակարգությունը

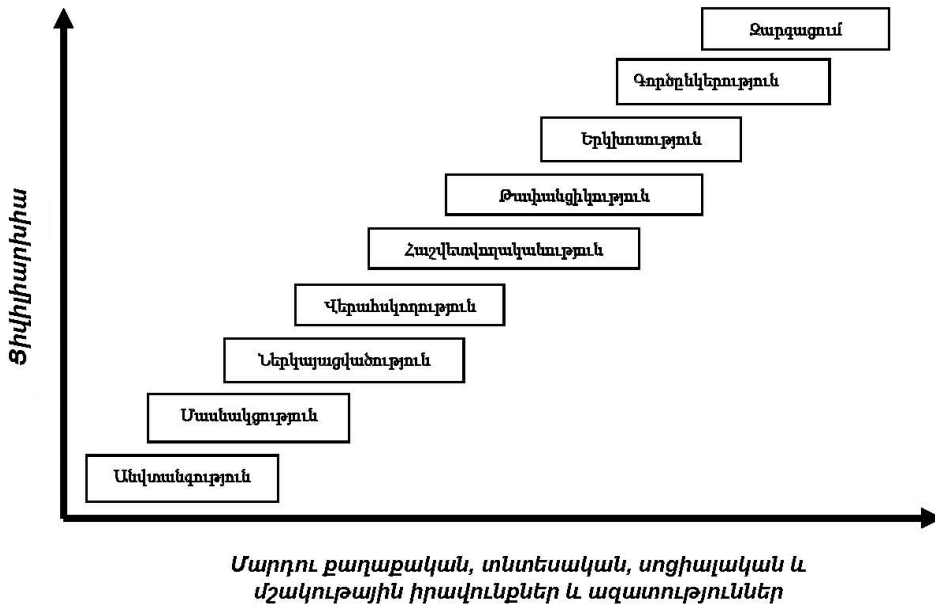
Գծապատկեր 3-ից երևում է 4 ենթահինդեքսների և դրացից յուրաքանչյուրի 9-ը չափումներով պայմանավորված 36 գործոնների միջև աստիճանակարգությունը: Վերջինս էլ իր հերթին ցիվիլիարխիայի ենթահինդեքսների և դրանց գործոնների կանոնակարգված հարաբերությունների ամբողջությունն է: Յուրաքանչյուր ենթահինդեքս ցույց է տալիս ցիվիլիարխիայի կայացման որոշակի մակարդակ, ինչպես նաև տվյալ մակարդակին բնորոշ քաղաքական, տնտեսական, սոցիալական և մշակութային իրավունքներն ու ազատությունները:

Մարդու քաղաքական, տնտեսական, սոցիալական և մշակութային (ՔՏՄՄ) անվտանգության իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության ընթացակարգերը հենքն են մասնակցության, ներկայացվածության, վերահսկողության, հաշվետվողականության, թափանցիկության, երկխոսության, գործընկերության և զարգացման իրավունքների և ազատությունների: Մարդու ՔՏՄՄ զարգացման իրավունքներն ու ազատություններն ամբողջացնում են ցիվիլիարխիայի կայացման գործընթացը ցույց տալով զարգացման արդյունքը և որակի բարելավումը: Մարդու ՔՏՄՄ զարգացման իրավունքներն ու ազա-

տությունները մի կողմից ապահովում են ցիվիլիարխիայի կայացման գործընթացի և արդյունքի միջև պատճառահետևանքային կապը, իսկ մյուս կողմից՝ շարունակականությունը և առաջընթացը:

Փճապատկեր 3

Մարդու իրավունքներն ու ազատությունները ցիվիլիարխիայի պայմաններում

Ցիվիլիարխիայի ինդեքսի համար սահմանվում են հետևյալ երեք մակարդակներն ըստ համապատասխան միավորների:

- ❖ Հակացիվիլիարխիա և ոչ ցիվիլիարխիա՝ 1-2,9-ը միավոր,
- ❖ Կայացող ցիվիլիարխիա՝ 3-6,9-ը միավոր,
- ❖ Կայացած ցիվիլիարխիա՝ 7-9-ը միավոր:

Ցիվիլիարխիայի յուրաքանչյուր մակարդակ ցույց է տալիս ցիվիլիարխիայի կայացման նախադրյալները, որոնք համապատասխանում են ցիվիլիարխիայի սկզբնական, միջին և բարձր կառուցվածքային-գործառական մակարդակներին:

Ցիվիլիարխիայի ինդեքսի քաղաքական, տնտեսական, սոցիալական և մշակութային իրավունքների և ազատությունների ենթաինդեքսները գնահատվում են 1-9-ը միավորների միջակայքում, որտեղ 1-ը՝ վատագույնն է, իսկ 9-ը՝ լավագույնը (տե՛ս աղյուսակ 4):

Ցիվիլիարխիայի ինդեքսը հաշվվում է հետևյալ երկու եղանակով (հորիզոնական և ուղղահայաց) (տե՛ս աղյուսակ 4)

$$\text{ՑԻ}_1 = (\text{ՔՏՄՄ}_{\text{Անվտ.}} + \text{ՔՏՄՄ}_{\text{Մաս.}} + \text{ՔՏՄՄ}_{\text{Ներկ.}} + \text{ՔՏՄՄ}_{\text{Վեր.}} + \text{ՔՏՄՄ}_{\text{Հաշվ.}} + \text{ՔՏՄՄ}_{\text{Թախ.}} + \text{ՔՏՄՄ}_{\text{Երկ.}} + \text{ՔՏՄՄ}_{\text{Գործ.}} + \text{ՔՏՄՄ}_{\text{Զարգ.}}) / 9$$

$$\text{ՑԻ}_2 = (\text{ՔԱՄՆ-ՎՂԹԵԳԶ} + \text{ՏԱՄՆ-ՎՂԹԵԳԶ} + \text{ՍԱՄՆ-ՎՂԹԵԳԶ} + \text{ՄԱՄՆ-ՎՂԹԵԳԶ}) / 4$$

Ֆիլիլիարխիայի ինդեքսի միավորների հորիզոնական և ուղղահայաց հաշվարկումը

Իրավունքներ և ազատություններ	Քաղաքական	Տնտեսական	Սոցիալական	Մշակութային	ԳՈՐԾՈՆԱԹՐԱ ԵՆԹԱՐԿՆԵՐՍ
1. Անվտանգություն	+	+	+	+	ՔՏՄԱնդն.
2. Մասնակցություն	+	+	+	+	ՔՏՄՄաս.
3. Ներկայացվածություն	+	+	+	+	ՔՏՄՄնրկ.
4. Վերահսկողություն	+	+	+	+	ՔՏՄՄնր.
5. Հաշվետվողականություն	+	+	+	+	ՔՏՄՄնրվ.
6. Թափանցիկություն	+	+	+	+	ՔՏՄՄնրփ.
7. Երկխոսություն	+	+	+	+	ՔՏՄՄնրկ.
8. Գործընկերություն	+	+	+	+	ՔՏՄՄնրծ.
9. Զարգացում	+	+	+	+	ՔՏՄՄնրզ.
ՈՒՈՐՏԱԹՐԱ ԵՆԹԱՐԿՆԵՐՍ	ՔԱՄԱՆԹՐԱ	ՏՆՄԱՆԹՐԱ	ՍՈՄԱՆԹՐԱ	ՄՄՄԱՆԹՐԱ	ՑՐՎԻԼԻԱՐԿՈՒԹՅՈՒՆ ԻՆՏԵՐՍ

Ֆիլիլիարխիայի ինդեքսը հորիզոնական եղանակով կհաշվարկենք հետևյալ բանաձևով՝

$$ՑԻ_1 = (Անվտ. + Մաս. + Ներկ. + Վեր. + Հաշվ. + Թափ. + Երկ. + Գործ. + Զարգ.) / 9$$

Դրա հիման վրա կունենանք ցիլիլիարխիայի հետևյալ գործոնային ենթահնդեքսները՝

➤ Ֆիլիլիարխիայի անվտանգության ենթահնդեքսը = Քանվտ. + Տանվտ. + Մանվտ. + Մանվտ.,

➤ Ֆիլիլիարխիայի մասնակցության ենթահնդեքսը = Քմաս. + Տմաս. + Մմաս. + Մմաս.,

➤ Ֆիլիլիարխիայի ներկայացվածության ենթահնդեքսը = Քներկ. + Տներկ. + Մներկ. + Մներկ.,

➤ Ֆիլիլիարխիայի վերահսկողության ենթահնդեքսը = Քվեր. + Տվեր. + Մվեր. + Մվեր.,

➤ Ֆիլիլիարխիայի հաշվետվողականության ենթահնդեքսը = Քհաշվ. + Տհաշվ. + Մհաշվ. + Մհաշվ.,

➤ Ֆիլիլիարխիայի թափանցիկության ենթահնդեքսը = Քթափ. + Տթափ. + Մթափ. + Մթափ.,

➤ Ֆիլիլիարխիայի երկխոսության ենթահնդեքսը = Քերկ. + Տերկ. + Մերկ. + Մերկ.,

➤ Ֆիլիլիարխիայի գործընկերության ենթահնդեքսը = Քգործ. + Տգործ. + Մգործ. + Մգործ.,

➤ Ֆիլիլիարխիայի զարգացման ենթահնդեքսը = Քզարգ. + Տզարգ. + Մզարգ. + Մզարգ.:

Ցիվիլիարխիայի ինդեքսն ուղղահայաց եղանակով կհաշվարկենք հետևյալ բանաձևով

$$\text{❖ ՑԻ} = (\text{ՔԱՄԿԶԹԳԶ} + \text{ՏԱՄԿԶԹԳԶ} + \text{ՍԱՄԿԶԹԳԶ} + \text{ՄԱՄԿԶԹԳԶ}) / 4$$

Դրա հիման վրա կունենանք ցիվիլիարխիայի հետևյալ ոլորտային ենթահնդեքսները

➤ *Ցիվիլիարխիայի քաղաքական ենթահնդեքսը (ԱՄՆՎՀԹԵԳԶ) = Անվտ. + Մաս. + Ներկ. + Վեր. + Հաշվ. + Թափ. + Երկ. + Գործ. + Զարգ.,*

➤ *Ցիվիլիարխիայի տնտեսական ենթահնդեքսը (ԱՄՆՎՀԹԵԳԶ) = Անվտ. + Մաս. + Ներկ. + Վեր. + Հաշվ. + Թափ. + Երկ. + Գործ. + Զարգ.,*

➤ *Ցիվիլիարխիայի սոցիալական ենթահնդեքսը (ԱՄՆՎՀԹԵԳԶ) = Անվտ. + Մաս. + Ներկ. + Վեր. + Հաշվ. + Թափ. + Երկ. + Գործ. + Զարգ.,*

➤ *Ցիվիլիարխիայի մակրոթային ենթահնդեքսը (ԱՄՆՎՀԹԵԳԶ) = Անվտ. + Մաս. + Ներկ. + Վեր. + Հաշվ. + Թափ. + Երկ. + Գործ. + Զարգ.:*

Ամփոփելով ցիվիլիարխիայի ինդեքսի (ՑԻ) վերոհիշյալ մոտեցումները՝ կարող ենք եզրակացնել.

- հիմնվելով ժողովրդավարության մակարդակի, ժողովրդավարացման չափման ինդեքսների և մեթոդաբանության վրա՝ ՑԻ-ն փոխլրացնում և ամբողջացնում է դրանց որակական կողմերը,

- ՑԻ-ն ներառում է ժողովրդավարության որակի ինդեքսների առանցքային ցուցիչները՝ հիմնավորելով ժողովրդավարության ցիվիլիարխիկ առավելությունները,

- ՑԻ-ի ոլորտային և գործոնային ենթահնդեքսները հիմնավորում են ժողովրդավարական փոխակերպման, կայացման և զարգացման քաղաքակրթական ընթացակարգերը,

- ՑԻ-ն հնարավորություն է տալիս չափելու երկրների հասարակական համակարգի, ինստիտուտների և գործընթացների քաղաքական, տնտեսական, սոցիալական և մշակութային բաղադրիչների որակական կողմերը:

Բանալի բառեր – *ցիվիլիարխիայի ինդեքս, դեմոկրատիայի ինդեքս, անվտանգություն, ներկայացվածություն, վերահսկողություն, հաշվետվողականություն, թափանցիկություն, գործընկերություն, զարգացում*

АШОТ АЛЕКСАНИЯН – Попытка разработать индекс цивилиархии. – В статье анализируются методологические основы индекса цивилиархии и популярные в социально-политических исследованиях индексы демократии. Рассматриваются возможности построить многоуровневую теоретическую модель цивилиархии, описывающую качество политических, социальных, экономических и культурных процессов. Основными её индикаторами являются права и свободы человека в разных сферах, защиту которых обеспечивают контроль, подотчётность, прозрачность, диалог, партнёрство и т. д. Индекс цивилиархии определяет уровни, которых достигли цивилиархические институты. Сравнительный анализ данных, содержащихся в индексах демократии, демонстрирует потенциал нового цивилиархического подхода.

Ключевые слова: *индекс цивилиархии, индекс демократии, безопасность, представительство, контроль, подотчетность, прозрачность, партнерство, развитие*

ASHOT ALEKSANYAN – *An Attempt to Develop an Index of Civiarchy.* – The article analyzes the methodological basis of the index of civiarchy and popular in socio-political studies major indexes of democracy. The article discusses the possibility of building a multilevel theoretical model of civiarchy, which describes the qualitative aspects of political, social, economic and cultural processes. Main indicators of the model of democracy are political, economic, social and cultural rights and freedoms, the effective protection of which provides security, participation, representation, control, accountability, transparency, dialogue, partnership, and development. The index of civiarchy determines the appropriate levels of civiarchic institutions. Comparative analysis of data democracy indices demonstrates the potential of a new civiarchic approach.

Keywords: *index of civiarchy, index of democracy, security, representation, control, accountability, transparency, partnership, development*